

Барабаш Л. В.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Уманський національний університет,
м. Умань

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ НАСЕЛЕННЯ НА ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІЙ

У сучасних умовах трансформації соціально-економічних систем вагомого значення набуває дослідження психологічних детермінант фінансової поведінки населення, що формують передумови для прийняття фінансових рішень населенням. І оскільки саме домогосподарства формують суттєву частину внутрішнього попиту, інвестиційного ресурсу та заощаджень територіальних громад, вивчення зазначених аспектів набуває підвищеної вагомості.

Класичні економічні концепції, що ґрунтуються на припущенні про раціональність економічного суб'єкта, дедалі частіше поступаються поведінковим підходам, що враховують психологічні, когнітивні та соціальні фактори прийняття рішень. Значний внесок у розвиток цієї проблематики здійснили D. Kahneman і A. Tversky [1], які обґрунтували теорію перспектив, а також R. Thaler [2], котрий розвинув концепцію поведінкової економіки через дослідження систематичних відхилень від раціональної поведінки. Українські дослідники також акцентують увагу на ролі психологічних чинників у формуванні фінансової поведінки домогосподарств, зокрема О. Кальченко, О. Зеленська, С. Лесун [3], Т. Кізима та ін. [4], О. Мульська [5].

Фінансова поведінка населення формується під впливом комплексу психологічних детермінант, серед яких ключове місце посідають когнітивні упередження, рівень фінансової грамотності, емоційна стабільність, індивідуальна схильність до ризику та соціальні установки.

Одним із найпоширеніших поведінкових факторів є ефект надмірної впевненості, що проявляється у переоцінці власних фінансових знань і здатності прогнозувати результати інвестицій чи витрат. Це часто призводить до нераціонального розподілу коштів, надмірного кредитування або інвестицій у високоризикові активи. Іншим важливим фактором виступає аверсія до втрат, за якої індивіди схильні уникати ризикових, але потенційно вигідних фінансових рішень через страх втрати наявних ресурсів. Теорія перспектив доводить, що втрати психологічно сприймаються значно сильніше, ніж аналогічні за обсягом вигоди [1].

Суттєву роль у структурі фінансової поведінки відіграє рівень фінансової грамотності, що безпосередньо впливає на здатність населення оцінювати ризику, управляти особистим бюджетом, формувати заощадження та приймати

довгострокові інвестиційні рішення. Саме фінансова грамотність є одним із фундаментальних чинників економічної стійкості домогосподарств та формування їх адаптивної поведінки в кризових умовах. Недостатній рівень фінансової обізнаності посилює схильність до імпульсивного споживання, нерационального боргового навантаження та низької інвестиційної активності.

На макро- та мезорівні психологічні особливості фінансової поведінки населення безпосередньо впливають на економічний потенціал територій. Високий рівень фінансової дисципліни, культури заощадження й інвестиційної активності населення формує внутрішню ресурсну базу розвитку територій через зростання депозитного потенціалу банків, збільшення локальних інвестицій і підтримку підприємницької активності. Водночас домінування короткострокового мислення, споживацьких моделей поведінки та фінансової тривожності знижує інвестиційний потенціал домогосподарств і стримує економічний розвиток регіонів. Як зазначає О. Мульська [5], економічна поведінка домогосподарств є причинно пов'язаною з розвитком територій через систему мотивацій, стимулів і моделей прийняття рішень.

Особливої актуальності дана проблематика набуває в умовах воєнної і поствоєнної нестабільності, коли фінансова поведінка населення дедалі більше визначається емоційними тригерами: страхом, невизначеністю, панічними настроями та прагненням до накопичення ліквідних резервів. У таких умовах поведінкові патерни населення здатні або посилювати економічну турбулентність територій, або виступати стабілізуючим фактором за наявності належного рівня фінансової культури та довіри до інституцій.

Отже, психологічні детермінанти фінансової поведінки населення є важливим фактором формування економічного потенціалу територій, оскільки визначають особливості заощаджувальної, споживчої, кредитної та інвестиційної активності домогосподарств. Адже розвиток територій значною мірою залежить не лише від матеріально-ресурсного забезпечення, але й від сформованих поведінкових моделей населення у сфері фінансів. У зв'язку з цим перспективним напрямом державної і регіональної політики має стати підвищення фінансової грамотності, розвиток програм поведінкового фінансового консультування та стимулювання довгострокових моделей фінансового планування серед населення.

Список використаних джерел

1. Kahneman D., Tversky A. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*. 1979. Vol. 47(2). P. 263–291.
2. Rajagopalan S., Richard H. Thaler, Misbehaving: The Making of Behavioral Economics. *Rev Austrian Econ*. 2017. № 30. С. 137–141. <https://doi.org/10.1007/s11138-015-0330-z>
3. Кальченко О., Зеленська О., Лесун С. Фінансова поведінка домогосподарств у контексті розвитку поведінкових фінансів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 4 (36). С. 280–290.

4. Кізима Т., Булавинець В., Кізима А. Financial Behavior of Households in the Context of the Development of Behavioral Finance. *Економічний аналіз*. 2022. Т. 32. С. 152-164. DOI:10.35774/econa2022.04.152

5. Мульська О. Концептуальна сутність зв'язку економічної поведінки домогосподарств і розвитку територій. *Економіка та суспільство*. 2021. № 24. DOI:10.32782/2524-0072/2021-24-16

Будякова О. Ю.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ

МОДЕЛЬ БІОЕКОНОМІКИ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Сьогодні забезпечення продовольчої безпеки є глобальним викликом, отже моделювання соціально-економічного розвитку в контексті подолання продовольчої кризи є актуальною практикою. Однією з моделей, які сприяють подоланню продовольчої кризи, є біоекономіка, яка використовує відновлювані біологічні ресурси (біомасу), заснована на принципах циркулярності в тому числі з використанням біотехнологій. Для ЄС біоекономічна модель для соціально-економічного розвитку вже не просто альтернатива, а частина стратегії Європейського зеленого курсу – плану, що має зробити економіку кліматично нейтральною до середини століття. ЄС активно впроваджує технології переробки органічних відходів, зменшуючи тим самим залежність від викопних ресурсів. Директиви ЄС чітко регламентують використання сталої сировини, щоб біоекономіка не загрожувала продовольчій безпеці.

Оновлена Стратегія біоекономіки ЄС підтвердила п'ять початкових цілей:

- (i) забезпечення продовольчої безпеки та безпеки харчування,
- (ii) стале управління природними ресурсами,
- (iii) зменшення залежності від невідновлюваних, нестійких ресурсів,
- (iv) пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптація до них,
- (v) посилення європейської конкурентоспроможності та створення робочих місць [1].

Для забезпечення продовольчої безпеки важливу роль відіграє відновлення довкілля у стримуванні прогресу глобального потепління, адаптації до зміни клімату [2], а також у пом'якшенні впливу дедалі жорстокіших природних катастроф, таких як повені, посухи та хвилі спеки.

Крім того, нестале використання природних ресурсів, зокрема деградація та забруднення ґрунтів, є основним чинником кліматичних та біорізноманіттевих криз. Для вирішення цієї проблеми Комісія запропонувала Закон про моніторинг ґрунтів [3], який має ціль щодо оздоровлення ґрунтів ЄС до 2050 року, шляхом збору та надання фермерам та іншим зацікавленим сторонам даних про стан ґрунтів.

На саміті ООН COP28 у Дубаї 2023 року ЄС наполягав на суттєвому